

A fegyvertelen hadsereg

*Győri Szabó Róbert: FC Katalónia.
A Barça és a katalán függetlenség.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.
384 oldal*

Fel lenne adva a lecke annak, akinek azzal a kikötéssel kellene közéleti vitát kezdeményezni Magyarországon, hogy abba ne keverdjék bele semmilyen módon a sport (politika). Kevés esély adódik erre egy olyan államban, melynek miniszterelnöke az egyik legfontosabb stratégiai ágazatként tekint a sportra. Téves megközelítés azonban arra gondolni, hogy mindez magyar sajátosság lenne, hiszen elég akár csak felszínesen „végigpörgetni” az elmúlt százötven év egyetemes történelmét, s máris számos példát találunk sport és politika összefonódására, azaz olyan esetekre és folyamatokra, amikor vagy a politika nyomta rá bélyegét a sportra, vagy a sport a politikára. A modern sport intézményesülése, a 19. század második fele óta sorra fedezték és fedezik föl demokráciák és diktatúrák egyaránt a sportban rejlő lehetőségeket. Politikusi szemszögből ugyanis a sportnak – s mindenekelőtt a labdarúgásnak – van egy felbecsülhetetlen értékű tulajdonsága: döbbenetes identitást képző és/vagy erősítő, illetve tömegeket mozgósító ereje van.¹ (E tekintetben messze maga mögött hagy bármilyen művészeti ágat.) Ebből az erőből következik az is, hogy a sport nem feltétlenül „szorul” arra, hogy honatyák vegyék kézbe. Önmagától, önmagáért válik társadalmi vagy akár politikai tényezővé, ahogy az például a dualizmus kori magyar-osztrák futballmérkőzések esetében történt. Más történet volt a Harmadik Birodalom kirakatolimpiája 1936-ban Berlinben

vagy éppen a Honduras és El Salvador közötti „futballháború” 1969-ben, de sok példát lehetne még sorolni a közelműltből is, például az NFL-lel bajszot akasztó amerikai elnök vagy a hazája futballválogatottjának bravúros világbajnoki szereplését jócskán meglovagló horvát elnökasszony esetét.

Úgy tetszik, a történettudomány – a politikához képest mindenképpen – késve ismerte föl a sport jelentőségét (ha ugyan fölismerte), hiszen eddig viszonylag kevés olyan, szaktörténeti igényességgel megírt mű került a piacra, amely a sport és a sportpolitika tükrében láttat bizonyos történelmi eseményeket vagy folyamatokat. Az „adósság” törlesztéséhez mindenesetre remekül járul hozzá Győri Szabó Róbert FC Katalónia című munkája. A szerző (jelen sorok írójával együtt) nem titkolja a „címszereplő” gránátvörös-kék egyesület iránti szimpátiáját, ám a kötet központi témája – az FC Barcelona futballcsapatának története a katalán–spanyol viszony aspektusából, s mindez fordítva: a katalán–spanyol történelem a Barça históriájának tükrében – nem csak ezért „adta magát”. Aránylag közismert tény (talán még a futballszurkolók közösségén kívül is), hogy az FC Barcelona a katalánok – mint évszázadok óta kisebbségben élő nép – számára majdhogynem fennállása óta jóval többet jelent(ett) egyszerű sportklubnál: identitásuk fontos pillére, büszkeségük forrása, nemzetük fegyverek nélküli hadserege (volt). (Kiváltképp érvényesült ez Francisco Franco alatt, mert ha volt történelmi-politikai képződmény, amely minden gátlás nélkül igyekezett érvényesíteni elképzeléseit a sportban is, az Franco falangista rezsimje volt.) Így nyer értelmet a klub jelmondata – „Més que un club”, azaz „Több mint egy klub” –, no, meg az, hogyan lett a kötet címében az FC Barcelonából FC Katalónia. Jól látható tehát, hogyan illeszkedik e mű a nemzetiségekkel, nemzeti kisebbségekkel és

¹ Mely adott esetben természetesen vissza is üthet, lásd az elbukott 1954-es világbajnoki döntő utáni zavargásokat, melyhez fogható 1948 és 1956 között nem volt Magyarországon.

kisebbségpolitikával foglalkozó Győri Szabó Róbert munkásságába.

Meglehet, voltak erre utaló jelek már 2016-ban is, ám a könyv megjelenése után egy évvel új aktualitással gazdagodott: a katalán szecesszionista törekvések szintet léptek a 2017. október 1-jei függetlenségi népszavazással.² A Barça ezen a napon bajnoki mérkőzést játszott a kőszia szeparatista mozgolódásait már évtizedekkel korábban feladó Kanári-szigetek legerősebb csapatával, az UD Las Palmaszal (amely provokatív céllal csak erre a meccsre spanyol zászlót varratott a mezére), de csak a Nou Camp kongó lelátói előtt, mivel a rendőrség – nem a helyi, amúgy autonóm rendőrség, hanem a „nyakára küldött” néhány spanyol alakulat – nem tudta biztosítani az így zárt kapussá váló összecsapást. (Más dolga volt ugyanis, a Madrid által alkotmányellenesnek nyilvánított referendum résztvevőit kellett szétvernie.) Értelemszerűen nem csendülhetett fel tehát az a függetlenségért kiáltó rigmus (hiába lett volna épp ekkor mindennél adekvátabb), amelyre a szurkolók egyébként minden hazai mérkőzésen rázendítenek, mégpedig a kezdő sípszó után pontosan 17 perccel és 14 másodperccel, utalván a katalán függetlenség végleges(nek tetsző) elvesztésének évére.³

Erre – mármint 1714-re s általában a „pre-Barças” katalán történelemre – érhető okból (a kötet témája nem értelmezhető a Barça nélkül) csak vázlatosan tér ki a szerző, ugyanakkor az mindenképpen szükséges ahhoz, hogy az olvasó feltérképezhesse Katalónia sajátos politikai, történelmi és főleg társadalmi hátterét.

Meg kell jegyeznünk, hogy a könyv jóval átfogóbb képet nyújt a spanyol (baszk, katalán) labdarúgás történetéről, mint amennyit

a téma (a cím) ígér. Győri Szabó ugyan – a teljes negyedik fejezet kivételével – csak elvétve vonatkoztat el a Barcelonától, ám közben (elsősorban a „kezdetektől” a polgárháborúig ívelő időszakot taglaló első fejezetben) nagy vonalakban mindent megtudhatunk Spanyolország további prominens csapatainak korai lépéseiről is. Nem kizárt, hogy az itt leírtak a hispán futballban (és annak történetében) jártasabb olvasók (és annak történetében) jártasabb olvasók fejét kissé megkavarhatják, hiszen az általuk (általunk) ismert „élcapatok” nem minden esetben olyan háttérrel indultak, amely jelenlegi pozíciójukat vetítette volna előre. Napjaink „legspanyolabb” klubjainak egyikét, az Atlético Madridot például baszk diákok hívták életre a bilbaói Athletic kvázi „kistestvéreként”, ugyanazon „márkanévvel”. Bármily kaotikus is volt a 20. század első fele Spanyolországban, Franco színre lépéséig nem akadt olyan rezsim, amely kizárással fenyegette volna a nem spanyol elnevezést használó klubokat – az angol futballexportőrök emlékét őrző (s egyben per sze a spanyol centralizáció elleni lázadás apró eszközeiként szolgáló) angol(os) elnevezéseket (Futbol Club, Athletic) még a XIII. Alfonz királyra rátelepedő diktátor, Primo de Rivera alatt sem kellett lecserélni Club de Fútbolra és Atléticóra. A teljhatalmú miniszterelnök az erőviszonyokat sem forgatta fel annyira, mint később Franco (mivel az ország klubfutballja akkoriban még gyerekcipőben járt – az első országos bajnokságot 1929-ben rendezték meg –, erre kevesebb oka is volt), mindez azonban nem jelenti azt – derül ki a kötetből –, hogy a baszk és katalán klubok helyzetére a „háborítatlan” lett volna a legmegfelelőbb jelző az idősebbik Primo de Rivera kormányzása alatt.

A második fejezet teljes egészében a Franco-korszaké. A Generalísimo a királyságot ugyan nem restaurálta, de legalább az Alfonz király által kiosztott „királyi” (Real) jelzőket újra megkapták a köztársaság idején azoktól megfosztott klubok, így a Madrid FC – pontosabban immár CF – is. Mind-

² Magáról a referendumról 2016 októberében, annak időpontjáról viszont csak 2017 júniusában döntöttek.

³ A spanyol örökösödési háború záróakkordjaként V. Fülöp spanyol király 1714. szeptember 11-én bevette Barcelonát.

eközben a „bűnös városnak”, Barcelonának nem felejtette el, hogy a polgárháborúban a köztársaságpártiak bázisaként szolgált, a falangisták által meggyilkolt Barça-elnök, Josep Sunyol történetét pedig tabuként kezelte. Majd azt tette, amit a diktátorok ilyen helyzetben tenni szoktak: kiszemelt magának egy csapatot, amelyet fölépíthet. (Ebben az esetben ráadásul a „bűnös város” csapata, az addig több trófeát szerző, sikeresebb Barcelona ellenében.) Választása természetesen a két fővárosi nagycsapat „királyi” tagjára, a Real Madridra esett, ezáltal tovább élezte a Real Madrid és a Barcelona közötti rivalizálást, mely a nemzetiségi ellentét miatt már amúgy is jó ideje létezett. (A francóista módszerekre, praktikákra találunk néhány példát a kötetben, például arról is olvashatunk, hogyan sikerült elérni, hogy Di Stéfano a Real legendája legyen, ne a Barçáé.)

Nyilvánvaló, hogy a Barça ellenzéki-ségének minden korábbinál – és későbbinél – fajsúlyosabb szerep jutott a Franco-korszakban, ideértve annak olyan megnyilvánulását, mint hogy a Nou Camp az – ekkoriban amúgy tiltott – katalán nyelv szabad és nyilvános gyakorlásának szentélyeként funkcionált. A mérleg megvonásakor azonban Győri Szabó nem feledkezik meg arról, hogy Franco szemszögéből nézve is megközelítse a Barça-kérdést. Eszerint a tábornok, bármekkora ellenszennvel is viseltetett a katalánok iránt, az ötvenes évek közepétől arra jutott, hogy mégiscsak hagyni kellene „élni” a Barçát, talán többet kellene tűrni, hiszen a futballklub sikerei olyan „szelepként” szolgálnának az ekkor 3-4 milliós Katalónia számára, amilyeneket az élet más területein a rezsim nem tud vagy nem akar megadni a katalánoknak. Így aztán időről időre még az is megtörténhetett, hogy a „katalán óriás” elhappolja a bajnoki címet a „királyi gárda” elől. Az eredmények közvetlen befolyásolása mindenesetre nem volt idegen a rendszertől: a Barcelonára a Franco-korszakban nehezedő játékevezetői nyomás vélhetően valóban több volt egyszerű

városi legendánál – igaz, Győri Szabó joggal világít rá, hogy a madridi szurkolók is előszeretettel hivatkoztak az őket sújtó, részrehajló bíraskodásra, ha érdekük úgy kívánta. Az idő múlásával egyre ritkábban kerültek elő az efféle összeesküvés-elméletek, de nem tűntek el: Johan Cruyff a halála előtt néhány héttel elkészült önéletrajzában váltig állítja, hogy még az 1977-es (tehát egy, már a demokratikus átmenet idején játszott) bajnokságot is „elcsalták” a Barcelonától.⁴ Arra hivatkozik, hogy az egyik mérkőzésen rárvallt egy csapattársára, ezt azonban a bíró magára vette, és kiállította a holland klasszist, aki nem viselte könnyen a döntést: rendőröknek kellett letessékelnie a pályáról. (Az FC Katalónia borítóján éppen ez a jelenet látható.) Egy biztos: Cruyff tudott bánni a közönséggel, értette a katalán néplelket, s ő maga is (tisztelőbeli) katalánná vált. Ha keresztnévét nem is íratta át Joanra (ellentétben a klubalapító svájci bankárral, aki Hans Kamperből Joan Gamperré lett, s a klubot elindította a katalánizmus útján), fiának a katalánok védőszejtjének nevét (Jordi) adta 1974 februárjában – ez akkoriban egy átlagember számára tiltott lett volna. Ezzel szemben Cruyff még néhány nappal korábban is megforgatta a tört az alkonyodó Franco-rendszerben, amikor vezérletével 5-0-s diadalt aratott a Barça a Real Madrid otthonában.

A harmadik fejezet (melyben kronológiailag napjainkig jutunk) egyik fő alapvetése az, hogy a demokrácia beköszöntével a Barcelona mit sem veszített „több mint egy klub”-jellegéből. Egy közel százötvenezer sociót, vagyis klubtagot tömörítő megaklub (mármost: több annál) napjainkban, amely továbbra is politikai tényezőnek számít – nemcsak Katalóniában, de szerte Spanyolországban is. A Barcelona és a Real Madrid a demokráciában sem „kedvelte meg” egymást, igaz, vetélkedésük ma már legalább annyira üzleti, mint amennyire politikai jel-

⁴ Cruyff, Johan: *Totális foci*. Budapest, 2017. 80.

legű. Sokak szerint nem jó irány a Barcelona utóbbi években tanúsított üzletpolitikája – tény, a közel- s távol-keleti nyitás jegyében a klub még azon régi hagyományt is sutba vágta, mely szerint nincsen mezzszponzora. S mivel a tibeti szeparatizmusra oly kényes kínai hirdetőket sem illendő elriasztani, a Barça újabban a katalán függetlenségi mozgalmakkal kapcsolatban is kénytelen óvatosan fogalmazni.

Az utolsó, negyedik fejezet, mely a baszk labdarúgás és a baszk identitás összefonódását dolgozza fel, voltaképpen könyv a könyvben, mégis helye van a kötetben – már csak azért is, hogy jó összehasonlítási alapunk legyen a Katalóniáról olvasottakhoz. Baszkföld autonóm közösség területe csak részben fedi le a történelmi és etnográfiai értelemben vett Baszkföldét, de bármelyik értelmezést is használjuk, megállapítható, hogy a baszkok sok tekintetben hasonló cipőben járnak, mint a katalánok. (Másrészről, míg az utóbbiak mindig is békés, diplomáciai úton igyekeztek a konfliktusait rendezni, addig az előbbieket kitermeltek egy terrorszervezetet.) Baszkföldnek is megvan a maga „FC Barcelonája”: ez az Athletic Bilbao, vagy Atlético Bilbao, ahogy a francóista elnyomás évtizedeiben nevezték. Sőt bizonyos értelemben a Bilbao „barcelonább” a Barcelonánál, amennyiben elveit (nevezetesen: nem igazolnak olyan játékos, akinek

semmi köze Baszkföldhöz és/vagy a baszkokhoz), a sajátosan nacionalista attitűdöt nem áldozta fel a siker oltárán – nem csoda, hogy mindenhol az Athleticet tekintik a baszkok zászlóvivőjének, még ha a Real Sociedad időnként meg is előzi eredményességben.

Győri Szabó Róbert hiánypótló művének tagadhatatlanul az áttekinthetőség az egyik nagy erénye: az eseményeket szigorú időrendben dolgozza fel (egy-egy alfejezetben belül persze óhatatlanul előfordulhat némi csapongás, de az sem zavaró mértékig); s az egyes témák jól elkülönülnek egymástól. Említést kell tenni a terjedelmes irodalomjegyzékről (mely a már említett „szaktörténelmi igényesség”-et mindenképpen aláhúzza), a témérdek statisztikáról és eredménylajstromról, az FC Barcelona és Katalónia himnuszának magyar fordításáról, no, meg – haladunk a korról – a QR-kódok (és a megfelelő okostelefonos applikáció) segítségével megtekinthető videókról. Aminek azonban a leginkább lehet örülni ezzel a kötetrel kapcsolatban, az az ötlet maga: történelmi folyamatok szemléltetése a sport által; ezzel egy időben sokunk szenvedélyének, a sportnak a vizsgálatát – szaktörténelmi szemmel.

IFJ. PÁL JÓZSEF